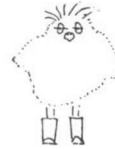

Recente roofvogelliteratuur (1993)

Rob G. Bijlsma

In deze rubriek zal aandacht worden besteed aan recente publicaties op roofvogelgebied. Het zal geen alomvattend overzicht zijn, meer een selectie van interessante studies die een raakvlak hebben met of zijn verricht in Nederland.

Bibby C.J. & Etheridge B. 1993. Status of the Hen Harrier *Circus cyaneus* in Scotland in 1988-89. *Bird Study* 40: 1-11.

Een steekproefsgewijze kartering in Schotland leverde een schatting van 570 (plus en min 150) paren op. Sinds 1968-72 heeft het broedareaal zich uitgebreid, zij het dat de aantallen op sommige heidevelden ("grouse moors") zijn afgenomen. Het nestsucces op hoenderheides was slechts 14%, tegen 40% op gewone heidevelden en 66% in jonge naaldhoutaanplantingen. Veel mislukkingen op hoenderheides zijn te wijten aan menselijke vervolging. Jaarlijks worden naar schatting 30-80 broedende vrouwtjes illegaal gedood op de hoenderheides.

Bijlsma R.G. 1993. Groei en ontwikkeling van jonge Sperwers *Accipiter nisus*: individuele variatie in broedstrategie. *Drentse Vogels* 6: 27-36.

De groei en ontwikkeling van jonge Sperwers worden gekwantificeerd voor twee nesten (met exacte gegevens in bijlages) in West-Drenthe. Gedrag van de ouders en de voedselaanvoer in relatie tot het broedstadium worden nader beschreven. Ondanks verschillen in jongenverzorging vlogen beide nesten uit zonder duidelijke verschillen in uitvlaggewicht.

Bijlsma R.G. 1993. Zes, vijf, drie, twee, nul, of: de teloorgang van twee broedsels van Boomvalken *Falco subbuteo*. *Drentse Vogels* 6: 37-50.

Het gedrag van ouders en jongen, habitatkeus, begin van de eileg, de groeisnelheid van de jongen, voedselkeus en prooiaanvoer en predatie door Haviken worden uitvoerig beschreven en gekwantificeerd voor twee paren in West-Drenthe. De groeicurves worden in bijlages met exacte cijfers vermeld. Een geval van sterfte van een jong door voedselgebrek tijdens een langdurig slecht-weer-periode wordt beschreven. De overige jongen verdwenen op een leeftijd van ruim drie weken in de maag van Haviken.

Clarke R., Bourgonje A. & Castelijns H. 1993. Food niches of sympatric Marsh Harriers *Circus aeruginosus* and Hen Harriers *C. cyaneus* on the Dutch coast in winter. *Ibis* 135: 424-431.

(Elders in dit nummer van *De Takkeling* staat een samenvatting van dit artikel door A. Bourgonje).

Davis P. 1993. The Red Kite in Wales: setting the record straight. *British Birds* 86: 295-298.

Nieuwe gegevens, voornamelijk afkomstig uit ongepubliceerde dagboeken, lijken te bewijzen dat het dieptepunt van de Rode Wouw in Wales in de jaren dertig werd bereikt, en niet rond 1905 zoals tot nu toe werd aangenomen. De huidige populatie stamt af van slechts één vrouwtje, dat in de jaren dertig nog jongen wist voort te brengen. Pas zeer recent is een tweede vrouwelijke lijn in de populatie opgedoken, vermoedelijk van Duitse origine.

Dobler G. & Siedle K. 1993. Fänge von Habichten (*Accipiter gentilis*) im Wurzacher Ried: Kritische Fragen zu einem behördlich genehmigten Wiedereinbürgerungsprojekt. Journal für Ornithologie 134: 165-172.

Niet alleen in Nederland gaat het "laagland-Korhoen" achteruit, ook in Duitsland. In een gebied bij Ravensburg loopt sinds 1978 een korhoenderproject, dat wordt gerund door het "Landesjagdverband Baden-Württemberg e.V." Tijdens het project is meermalen aangedrongen op het doden van Haviken. Hiervoor werd geen toestemming verleend. Haviken mochten wel worden gevangen, maar uitsluitend om te ringen en vervolgens los te laten. In deze studie wordt de terugmeldkans van 98 aldus geringde Haviken vergeleken met de terugmeldkans van 432 Haviken die elders van Radolfzell-ringen waren voorzien. Van de Haviken die door de biologen van het korhoenderproject waren geringd, kwam slechts één terugmelding binnen (1%), tegen 56 terugmeldingen voor de overige Haviken (13%). Dit verschil is zeer significant. Nadere bestudering van de documenten van de rapporten van het project en de terugmeldingsformulieren maakte aannemelijk dat veel Haviken uit het korhoenderproject -in plaats van losgelaten- naar de eeuwige jachtvelden waren geholpen. Om dit te verhullen, werden de gegevens vervalst, zelfs van de wetenschappelijke terugmeldingsformulieren.

Eggenhuizen A.H.V. & Breek C.J. 1993. Broedgegevens van Buizerd en Havik in Zuidelijk-Flevoland. Rapport, 7 pp. Eigen uitgave, Almere.

In Zuidelijk-Flevoland werden van Buizerd en Havik resp. 45 en 10 nesten opgespoord. De schattingen zijn resp. 60 en 20 paren. Bij de buizerd bedroeg het aantal jongen per nest 7x 0, 3x 1, 15x 2, 15x 3 en 2x 4 jongen (plus 4 succesvolle nesten waarbij het jongenaantal onbekend bleef). Bij de Havik waren deze cijfers 1x 0, 1x 1, 0x 2, 7x 3 en 1x 4 jongen per nest. De populier is verreweg de meest gebruikte nestboomsoort.

Forsman D. 1993. Roofvogels in Noordwest-Europa. De determinatie van roofvogels: soort, leeftijd en geslacht. GMB Uitgeverij, Haarlem. 180 pp. + 200 zwartwit foto's. ISBN 90-74345-02-6.

Voor wie het fijne van roofvogelherkenning wil weten, is dit boek optimaal. In de inleidende hoofdstukken wordt uitgebreid ingegaan op algemene leeftijdskenmerken (met aandacht voor vorm en kleur van veren, effecten van slijtage, groeistrepen en naakte delen), geslachtsbepaling, rui, meetmethoden en veldherkenning. De gids bevat zeer gedetailleerde beschrijvingen voor herkenning in het veld en in de hand. In de tekst worden leeftijds- en sexeverschillen met goede tekeningen verduidelijkt, iets wat met een apart fotokatern nog eens wordt herhaald. Niet alle Europese soorten worden behandeld (geen gieren, geen Steppenarend, geen Lanner- of Sakervalk). Zoals gezegd, Forsman is verreweg de beste gids voor roofvogels, beter dan Flight Identification of European Raptors van Porter, Willis, Christensen en Nielsen (maar die behandelen meer soorten, en overigens ook niet slecht). Iedereen die denkt veel van roofvogels te weten, pikt na lezing van dit boek wel anders.

De Fraine R. 1993. Zijn eerstezomer vrouwtjes Sperwer *Accipiter nisus* minder productief dan adulte vrouwtjes? Oriolus 59: 104-105.

In de Zuiderkempen in België was 40% van de broedende vrouwtjes (n=53) in 1993 in jeugdkleed. Het gemiddelde aantal uitgevlogen per succesvol paar was 2.7 voor de eerstejaars vrouwtjes (n=14), tegen 3.9 voor adulte vrouwtjes (n=21).

Grünhagen H. 1993. Sperberbruten in Krefelder Gärten. Charadrius 29: 64-74.

Uitgebreide beschrijving van broedgevallen van Sperwers in tuinen in Krefeld (Duitsland). In 1989-92 werden vier nesten opgespoord.

Gruppen H. 1993. De Wespendif *Pernis apivorus* in Havelte: het broedseizoen 1993. Drentse Vogels 6: 21-26.

Waarnemingen vanaf de grond bij een nest van de Wespendif, met informatie over frequentie van prooiaanbreng, aanvoer van vers loof, timing van de nestbezoeken en gedrag van het ouderpaar. Op grond van foto's kon worden aangetoond dat het vrouwtje dezelfde was als in 1989; het mannetje was echter een andere.

Haapala J., Lehtonen J.T., Korhonen J. & Saurola P. 1993. (Breeding and population trends of common raptors and owls in Finland in 1992.) Linnut 28: 18-27.

In Finland wordt het roofvogelwerk sinds 1982 gebundeld. Het gaat om monitoring van de roofvogel- en uilenstand in studieplots van 100 km² die over geheel Finland zijn verspreid (gemiddeld 52 plots per jaar). Tegelijkertijd wordt het broedsucces gemeten en worden nestjongen geringd. In 1992 werden maar liefst 41.200 potentiële nestplaatsen gecontroleerd: dit leverde 11.800 bezette territoria op en 6800 bezette nesten. Legselgrootte, aantal jongen en aantal uitgevlogen jongen worden bijgehouden. Hoe belangrijk deze cijfers zijn, bleek wel toen in 1992 jagersorganisaties klaagden over de Havik. De stand zou zo hoog zijn geworden dat schade optrad. De gegevens van de roofvogelgroep lieten inderdaad een stijging van de stand sinds 1987 zien, zij het dat het niveau van de vroege jaren tachtig nog niet was bereikt. Bovendien waren in 1992 de legselgrootte en aantal uitgevlogen jongen per paar lager dan ooit tevoren in de voorafgaande elf jaren.

v.d. Heiden A., v.d. Lee C.J. & v.d. Wal H. 1993. 15 jaar torenvalknestkasten. Mededeling 78, Vogelwerkgroep KNNV, afd. Voorne. 52 pp.

Een overzicht van 15 jaar (1978-92) nestkastwerk op Voorne-Putten. Het aantal kasten nam toe van 22 in 1978 tot 39 in 1992. Tegelijkertijd nam het bezettingspercentage toe, van 15% naar iets meer dan 60%. Het gemiddeld aantal jongen per geslaagd broedsel vertoonde weinig schommelingen en lag gewoonlijk rond de vier. Kasten op palen hoger dan zes meter waren meer in trek en hadden een beter broedsucces dan lage kasten. Verder bevat dit verslag terugmeldingen van geringde nestjongen (12% terug van 582 geringde exemplaren), anecdotische voedselwaarnemingen en aanwijzingen voor het bouwen van een nestkast.

Hubert C. 1993. Nest-site habitat selected by Common Buzzard (*Buteo buteo*) in Southwestern France. Journal of Raptor Research 27: 102-105.

Door 21 habitat- en nestvariabelen te meten bij 19 nesten van Buizerds, en deze te vergelijken met dezelfde variabelen op 60 willekeurig gekozen punten in buizerdhabitats, werden de karakteristieke habitatkenmerken geïdentificeerd die blijkbaar de doorslag geven waarom een Buizerd op een bepaalde plek zijn nestplaats kiest. In dit geval kozen de Buizerds voor grote dennen en eiken, waar het nest op tweederde hoogte in de boom op een gemiddelde hoogte van 13.4 meter werd gebouwd. Makkelijk toegankelijke, oude bossen werden geprefereerd. De nesten zaten bij voorkeur in de buurt van de bosrand.

Hustings F. & Schepers F. 1993. Broedende roofvogels in zuidelijk Limburg in 1986-90: een bewerking van BSP-materiaal. Limburgse Vogels 4: 29-36.

Het maximale aantal broedparen in 1986-90 in zuidelijk Limburg wordt geschat op 35-45 Wespendifven, 0-1 Rode Wouwen, 65-75 Haviken, 130-160 Sperwers, 180-240 Buizerds, 250-350 Torenvalken en 40-50 Boomvalken. De muizeneters namen in deze periode sterk toe, Havik en Sperwer namen een beetje toe. Van de Rode Wouw mislukte het enige broedgeval in 1988: beide ouders en een juveniel werden doodgevonden. De verspreiding van de soorten wordt per kwartblok (2.5x2.5 km) weergegeven.

Kenward R.E., Marcström V. & Karlblom M. 1993. Post-nesting behaviour in goshawks, *Accipiter gentilis*: I. The causes of dispersal. *Animal Behaviour* 46: 365-370.

Kenward R.E., Marcström V. & Karlblom M. 1993. Post-nesting behaviour in goshawks, *Accipiter gentilis*: II. Sex differences in sociality and nest-switching. *Animal Behaviour* 46: 371-378.

Het gedrag van jonge Haviken op Gotland (Zweden) werd bekeken met behulp van telemetrie. De jongen verlieten vanaf 39 dagen na de geboorte het nest. In de leeftijd van 40-65 dagen werd slechts 2% van de waarnemingen op afstanden van >300 meter van het nest verricht. In deze leeftijd raakten de vleugel- en staartpennen volgroeid. In de daaropvolgende 25 dagen nam dat percentage toe tot 26%. Dispersie uit het nestgebied kwam abrupt op gang in de leeftijd van 65-90 dagen. Op de leeftijd van 95 dagen was 98% van de jongen uit het nestgebied verdwenen. Vrouwtjes vertrokken een week later dan de mannetjes. Door extra voedsel aan te bieden konden de jongen iets langer dan gebruikelijk aan het nestgebied worden gebonden, maar ook hier was 95 dagen de limiet. De dispersie komt blijkbaar op gang na completering van de veergroei en wordt versneld onder druk van voedselschaarste.

In broedsels met de grootste sterfte onder de jongen was het aandeel van de mannetjes het laagst, waarschijnlijk omdat de sterkere vrouwtjes in het voordeel waren. Mannetjes verlieten op jongere leeftijd het nestgebied dan vrouwtjes, vooral indien afkomstig uit grote broedsels en woonachtig in gebieden arm aan konijnen. Na het uitvliegen bleken de mannetjes overigens niet de aanwezigheid van vrouwtjes te mijden. Dit suggereert dat de mannetjes niet eerder vertrokken om aan hun sterkere zussen te ontkomen, maar omdat ze onder voedselarme omstandigheden beter in staat waren voor zichzelf te zorgen. Een aantal vroege vertrekkers uit het nestgebied sloot zich voor de duur van 1-10 dagen aan bij nesten op 2.5-23 km afstand van hun eigen geboorteplaats. Dit waren meestal nesten in gebieden met een groot aanbod van konijnen.

Kostrzewa R. & Kostrzewa A. 1993. *Der Turmfalke*. Aula-Verlag, Wiesbaden. 134 pp. ISBN 3-89104-531-X.

Warempel nog een boek over de Torenvalk. Dit keer met de omineuze ondertitel: overlevingsstrategieën van een roofvogel. Dit boek is een mengeling van eigen onderzoek in Duitsland, aangevuld met informatie uit de literatuur. Omdat de nadruk ligt op studies op het vasteland van Europa, is er betrekkelijk weinig overlap met het boek van Shrubbs. De nadruk ligt op habitatkeus en -gebruik, voedselkeus en jachttechnieken, voortplanting, fysiologie en natuurbescherming. Het is voorzien van talloze grafieken, tekeningen en kleurenfoto's.

Marchant S. & Higgins P.J. (eds.) 1993. *Handbook of Australian, New Zealand and Antarctic Birds*. Vol. 2: Raptors to Lapwings. Oxford University Press, Melbourne. 984 pp. ISBN 0-19-53069-1.

Hoewel gelegen aan de andere kant van de aardbol kan het geen kwaad eens kennis te nemen van de roofvogelfauna van Australië en wijde omstreken. Dit handboek levert daar de beste mogelijkheden voor. De strakke hoofdstukindeling doet denken aan *Handbook of Birds of the Western Palearctic* (zelfde uitgever), zo ook het kaartmateriaal en de kleurenplaten (waarop verschillende kleden en sexe-verschillen zijn te zien). Hiaten in de kennis worden aangegeven. Kortom, een uitstekende samenvatting van de huidige kennis van roofvogels in dit continent.

Newton I., Wyllie I. & Rothery P. 1993. Annual survival of Sparrowhawks *Accipiter nisus* breeding in three areas of Britain. *Ibis* 135: 49-60.

De jaarlijkse overleving van vrouwelijke Sperwers werd in drie gebieden bekeken, namelijk twee gebieden in Zuid-Schotland (Eskdale en Annandale) en een in Rockingham Forest in Oostcentraal-Engeland. In Eskdale, met een stabiele populatie gedurende 19 jaar onderzoek,

bedroeg de jaarlijkse overleving 59%. In Annandale was dat 66%; hier daalde de broedpopulatie in de loop van tien jaar onderzoek. In Rockingham, waar de populatie tijdens elf jaar studie toenam, was de jaarlijkse overleving gemiddeld 72%. In dit laatste gebied nam de overleving echter af naarmate de broedpopulatie toenam. Jaarlijkse variaties in overleving zijn vermoedelijk gekoppeld aan het aantal regendagen in april tot en met oktober: hoe natter die periode, hoe lager de overlevingskans. Dit verklaart mogelijk ook de verschillen in overleving per gebied, met de laagste overlevingskansen in de vochtigste gebieden.

Nicolai B. 1993. Siedlungsdichte der Greifvögel (*Accipitridae*) im nördlichen Harzvorland unter besonderer Berücksichtigung des Rotmilans (*Milvus milvus*). Orn. Jber. Mus. Heineanum 11: 11-25.

Voor een gebied van 1500 km² werd een gemiddelde dichtheid van de Rode Wouw van 37-47 paren/100 km² gevonden. De soort nam (in ieder geval tot en met 1991) in aantal toe, vooral door de ingebruikneming van open landschappen. In bossen nam de soort af. De landbouwkundige veranderingen voorspellen niet veel goeds voor de toekomst van de Rode Wouw.

Pain D.J., Amiard-Triquet C., Bavoux C., Burneleau G., Eon L. & Nicolau-Guillaumet P. 1993. Lead poisoning in wild populations of Marsh Harriers *Circus aeruginosus* in the Camarque and Charente-Maritime, France. Ibis 135: 379-386.

Op twee vangplaatsen in Frankrijk werd bij 31% van 94 Bruine Kiekendieven een verhoogde loodconcentratie in het bloed vastgesteld. Dit was 63% indien het criterium voor wat een verhoogde concentratie is, werd verlegd naar de algemeen gangbare drempel. De frequentie waarmee loodhagel in braakballen van Bruine Kiekendieven werd aangetroffen, nam significant toe tussen oktober en december, parallel aan de progressie van het jachtseizoen. Het lood wordt opgenomen via aangeschoten waterwild (Camarque) of dito zoogdieren (Charente-Maritime).

Pielowski Z. 1993. Die Greifvögel. Systematik, Artenbeschreibung, Biologie, Ökologie, Schutz, Falkneri. Neumann, Neudam. 256 pp. ISBN 3-7888-0637-0.

Verbazingwekkend dat dergelijke algemene boeken nog steeds worden geproduceerd. In alle opzichten wordt oude koek opgedist. In elke nieuwe vogelgids of handboek worden roofvogels beter en uitvoeriger behandeld. De aparte hoofdstukken over voortplanting, voedselkeus, populatiebiologie, bescherming en valkerij zijn oppervlakkig, gaan voorbij aan recente bevindingen en gebruiken ouderwetse terminologieën. Het kleurenwerk is van matige kwaliteit. Kortom, het soort boek dat misschien 25 jaar geleden nog zinvol op de markt gebracht had kunnen worden, maar door Population Ecology of Raptors van Ian Newton (eerste druk in 1979) volledig overbodig is geworden.

Reneerkens J. 1993. Mogelijk broedgeval van de Grauwe Kiekendief bij Pey-Echt in 1993. Limburgse Vogels 4: 63-64.

Waarnemingen van een mannetje van 31-5 t/m 2-6, en van een vrouwtje tot en met 9 juli. Jacht vond plaats boven kruidenrijk grasland. Het is onzeker of beide vogels een paartje vormden.

Ryttman H. 1993. (Survival and population development of the Goshawk *Accipiter gentilis* in Sweden.) Ornis Svecica 3: 33-42.

Een analyse van 691 als nestjong geringde (tussen 1971 en 1990) en teruggemelde Haviken in Zweden. Slechts 34.4% overleeft het eerste levensjaar. Van de vogels die het eerste jaar goed doorkomen, overleeft 61.6% het tweede jaar; daarna is de jaarlijkse overleving 73.5%. Slechts 20% van de Haviken bereikte een leeftijd van 2 jaar en 2 maanden, ofwel een leeftijd waarop

een eerste broedpoging mogelijk is. De stand van de Havik in Zweden is vermoedelijk stabiel (gebaseerd op de vang-terugvang-methode). Als niet alle broedpogingen succesvol zijn (een redelijke aanname), zou echter op grond van bovenstaande overlevingscijfers met een jaarlijkse teruggang van 9% rekening kunnen worden gehouden.

Sachteleben J. 1993. Jagdstrategie und Habitatnutzung bei Mäusebussard *Buteo buteo* und Turmfalke *Falco tinnunculus* - Konkurrenzvermeidung zweier Greifvogelarten. Orn. Anz. 32: 37-43.

Torenvalken verschalkten hun prooi vaker vanuit de lucht dan Buizerds, welke laatste meer vanaf paaltjes jaagden. Buizerds prefereerden pas gemaaide graslanden, Torenvalken werden vaker boven hoge vegetatie aangetroffen (braakvelden). Bij stijgende temperatuur en toenemende wind werd door beide soorten steeds minder vaak vanuit de lucht gejaagd. Al met al werd tussen beide soorten weinig overlap in jachtstrategie en habitatgebruik vastgesteld.

Saurola P. 1993. (Goshawk *Accipiter gentilis* and winter bird censuses.) Linnut 28: 31.

De winterstand van de Havik in Finland laat sinds 1956 schommelingen zien zonder een toe- of afnemende trend. Het belang van langlopende, gestandaardiseerde tellingen wordt benadrukt, omdat conclusies gebaseerd op tellingen van slechts enkele jaren tot een verkeerde slotsom kunnen leiden.

Schols R. 1993. Onverwacht vroege en massale trek van Wespendien in voorjaar 1993. Limburgse Vogels 4: 49-52.

Sterke trek, met honderden passanten, werd waargenomen op 10 en 11 mei. In totaal wordt het aantal doortrekkers op meer dan 1000 geschat. Gewoonlijk vindt sterke doortrek in de tweede helft van mei plaats.

Shrubb M. 1993. Nest sites in the Kestrel *Falco tinnunculus*. Bird Study 40: 63-73.

Een analyse van 3803 nestkaarten in Engeland laat zien dat 27% van de nesten van Torenvalken op kliffen en in rotsspleten werd gevonden, 17% op oude nesten in bomen (83% van deze nesten afkomstig van Zwarte Kraai), 20% in boomholtes, 16% op gebouwen en 15% in nestkasten. Er werden duidelijke regionale verschillen in nesttype gevonden. Over de periode 1937-87 daalde het gebruik van oude boomnesten, terwijl nestelen in boomholtes juist toenam.

Underhill-Day J.C. 1993. The foods and feeding rates of Montagu's Harriers *Circus pygargus* breeding in arable farmland. Bird Study 40: 74-80.

Aan de hand van braakballen en prooiresten op nesten van Grauwe Kiekendieven in intensief bouwland in oostelijk Anglia werd vastgesteld dat ongeveer 50% van de prooien uit kleine vogels (<50 gram) bestond. Samen met kuikens van hoenderachtigen en kleine zoogdieren was dat zelfs 70-90%. Bij één nest bleek dat tweederde van de aangevoerde kleine vogels uit juvenielen of nestjongen bestond. Het levend-prooigewicht varieerde van 6-300 gram en was gemiddeld 36-51 gram. Het mannetje at of verwijderde 10% van de prooi voordat deze naar het nest werd gebracht. De frequentie van prooiaanvoer na het uitkomen van de eieren varieerde per mannetje en was gerelateerd aan de broedselgrootte. Er werd geen duidelijk patroon in prooiaanvoer over de dag vastgesteld.

Shrubb M. 1993. The Kestrel. Hamlyn, London. 128 pp. ISBN 0-540-01278-5.

De Torenvalk mag zich de laatste jaren in grote belangstelling verheugen. Drie proefschriften en een eindeloze rij artikels uit de Rijksuniversiteit van Groningen (Serge Daan c.s.), een uitstekende monografie in de Poyser-serie van Andrew Village (The Kestrel, 1990) en een

meer persoonlijk getint relaas van Gordon Riddle (*Seasons with the Kestrel*, 1992, Blandford, London). Michael Shrubbs, een boer met ornithologische belangstelling, probeert met zijn boek zo min mogelijk te overlappen met dat van Village. Het is in een makkelijke stijl geschreven, informatief en rijk geïllustreerd met tekeningen, kaarten en foto's. Voor wie de Torenvalk wil leren kennen, is dit een goede introductie.

Adres: Doldersummerweg 1, 7983 LD Wapse

